

75 ÉVES A VILÁGÍTÁSTECHNIKAI ÁLLOMÁS

– ünnepi megemlékezés avagy nekrológ?!

Most, amikor 2002 júniusában ezeket a sorokat írom, még teljesen bizonytalan mi lesz a sorsa a Világítástechnikai Állomásnak. A 75 éves évforduló megünneplhető lesz-e, vagy az Állomás ipari műemlékeivel együtt a pénz és az üzlet mindent felfaló áldozatává válik? Szomorú megtapasztalni az „illetékes hivatal(ok)nak” az összmagyar értékeket képviselő intézményt negligáló felelőtlen bürokratizmusát és jól eső érzés látni, hogy a világítási szakma milyen azonnali és feltétel nélküli összefogásra képes, ha saját legfontosabb tradíciójáról van szó! Itt kell elnézést kérnem a türelmes olvasótól, ha a szokásos-

1. A Világítástechnikai Állomás bejárata

2. A Világítástechnikai Állomás 1930 körül

nál személyesebb hangnemet használok, de mintegy hat évig voltam a TUNGSRAM Rt. Fényrendszer Irodája vezetőjeként közvetlen főnöke az Állomásnak az 1980-as években. Így személyesen is mélyen érintenek az események.

De nézzük meg, miről is van szó, miért mondjuk, hogy a Világítástechnikai Állomás a magyar világítási szakma „Mekkája” volt?

A Világítástechnikai Állomást a budapesti Eötvös u. 11. alatt 1927 őszén alapította a legerősebb hazai világítási cég, a TUNGSRAM Rt. és az akkor fontos szerepet betöltő Magyar Villamos Művek Országos Szövetsége. (1. kép) Az első hasonló jellegű intézményt Berlinben hozták létre. A budapesti Állomás Európában másodikként alakult. (2. kép) Az Állomás kialakításának és üzemeltetésének költségeit a TUNGSRAM Rt. fedezte. A Magyar Villamos Művek Országos Szövetsége pedig a villamos szakmában tevékenykedő összes gyártó, kivitelező, ener-

giát szolgáltató, tervező cég civil egyesülése volt, és mint ilyen biztosította a legszélesebb körű cégsemleges és „direkt üzlet-mentes” működését. (Tehát nem tévesztendő össze a mai Magyar Villamos Művekkel.)

Az Állomás létesítésének fő célja volt: felhívni a figyelmet a jó mesterséges világítás nagy fontosságára mind gazdasági, mind kulturális, mind egészségi szempontból. A felvilágosítást a szakemberek és a széles nagyközönség körében végezték. A munkát előadások szervezésével és kiadványok terjesztésével kezdték meg, koncentrálna három fő területre:

- mesterséges világítás gazdasági hatásai
- a jó világítás alapkövetelményei
- az elavult világítási berendezések hibái

Az Állomás népszerű lett a kereskedelmi és ipariskolások körében. A főiskolák, egyetemek kihelyezett órákat tartottak. Energetikusi tanfolyamok folytak, kutatási, fejlesztési eredményekről előadások hangzottak el, megindult a mérnökök, tanárok és építészek posztgraduális képzése. Majd elkezdődtek a rendszeres, különböző szintű tanfolyamok, vizsgáztatások.

Az első négy évben évi átlagban 72 előadás hangzott el 2870 részvevővel. A következő négy évben (1931–34) már évi átlagban 190 előadást szerveztek és az évi

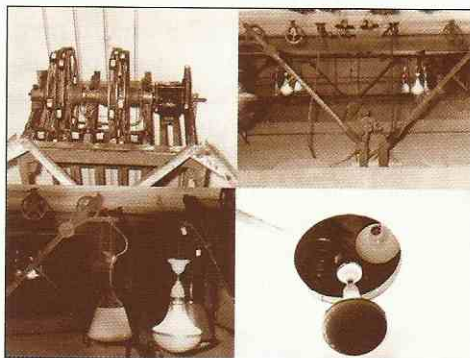

3. Előadás a Világítástechnikai Állomáson a 30-as években

átlagos résztvevők száma 16 000 főre nőtt! 1935-ben 192 rendezvényen 18 600-an vettek részt. (3. kép)

Az előadások, árubemutatók, szakmai klubnapok egészen az elmúlt évekig folytatódtak.

A Világítástechnikai Állomás jelentőségét taglalva ki kell emelni a szakmai ismeretek demonstrálására és illusztrálására szolgáló beépített eszközöket. Ezek közül a lámpatest bemutató berendezéseit és a Fényarchitektúra termet az Országos Műszaki Múzeum 1990. II. 7-én ipari műemlékké – védetté nyilvánította.

4. A lámpatest bemutató távvezérelt gépészeti szerkezete (véd. nyilv.)

A 30-as évek elején hozták létre a lámpatest bemutató berendezést. Ez egy rendkívül szellemes mérnöki munkával létrehozott gépezet az álmennyezetbe beépítve, melynek segítségével egy azonos nyíláson 4x4 különböző lámpatestet lehet leeresztetni – távvezérelve(!) (4. kép). Ezek a lámpatestek részben fényeloszlásukat tekintve különbözőek (direkt, indirekt), részben kivitelük változik (tisztá burával, opál burával, nyitott), továbbá karbantartási állapotuk (poros, tisztítás utáni). Ez a szerkezet lehetővé tette – egyszerű eszközökkel – az összehasonlító mérések elvégzését. A bemutatók résztvevői számára illusztrálhatóvá váltak a gazdasági előnyök és hátrányok, a látha-

tósági és látási komfort változásai, a karbantartás szükségszerűsége.

A másik egyedülálló – szintén védetté nyilvánított berendezés a Fényarchitektúra terem. Ezt a demonstrációs rendszert elsősorban az építészek számára tervezték és létesítették, és 1936 őszen adták át. Mivel a világítás oly sok szállal kapcsolódik az építészethez, e teremben modellezték a legfontosabb építészeti elemeket (oszlopok, reliefek, ablakok, szobrok, víz-esés), és azokat távvezérelve különböző világítási effektusokkal világították meg. Például különböző irányokból, különböző erősséggel, változó színekkel, sziluett világítással (5., 6., 7. kép). Összesen mintegy 120 világítási effektust(!) lehetett bemutatni. A terem ma is eredeti formájában működőképes.

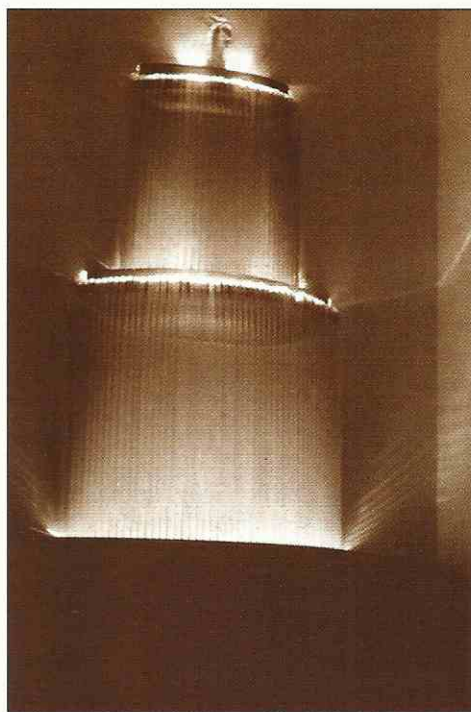
A fény művészi lehetőségeit demonstráló berendezés egyedüli eszköz volt és mai napig is az az építészeti oktatásban. Csak példaképpen említjük meg, hogy 1936. nov. 1-jén a kor legfontosabb építészeinek mutatták be a Fényarchitektúra termet. A 46 résztvevő közül a vendégkönyvben tallózva csak néhány jelenlévőre hivatkozunk: Molnár Farkas, Kósa Zoltán, Tolnay Pál, Kocsis Iván, Kaesz Gyula, Györgyi Dénes, ifj. Lechner Jenő és így tovább.

Az Állomást 1968–70-ben felújították, modernizálták. Majd a 90-es években kor-

szerűsítették a nagyterem – főleg fényforrásokat ismertető – bemutató tablót.

Az Állomás tevékenységének fontos része volt az előadások, tanfolyamok, bemutatók mellett az egyéb konkrét akciók bonyolítása és a publikációk gondozása.

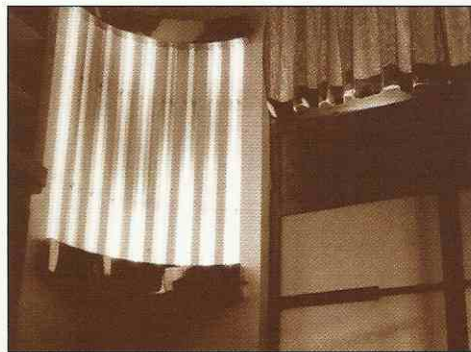
Az egyik leghíresebb kampány 1930-ban a kirakatvilágítási verseny volt az Állomás szervezésében. (8. kép) A ver-

6. Fényarchitektúra terem – vízjáték modell

5. Fényarchitektúra terem – relief modell

7. Fényarchitektúra terem – lineáris világítás

8. A kirakatvilágítási verseny kapcsán kiadott „tízparancsolat”

senyben 462 kirakat vett részt, a 10 mérnökből álló zsűri 22 kirakatot jutalmazott. A kitüntetéseket a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarában adták át.

A 30-as években az Állomás kereteiben dolgozó szakemberek a Magyar Villamosművek Országos Szövetsége nevében részt vettek a villamos energiához kapcsolódó törvények kidolgozásában.

A Szövetség és az Állomás lapot adott ki „Az Áram” címmel, melynek célja a villamos energiafogyasztással kapcsolatos ismeretek népszerűsítése volt. Szinte hihetetlen, hogy az 1930-ban indult lap 1933–34-ben már havonta 60 000 példányban(!) jelent meg.

Az Állomás munkatársai részt vettek a világítási szabványok kidolgozásában. Ugyancsak főszerepet játszottak a köz-

épületek létesítését szabályozó rendelet világítási előírásainak elkészítésében és ehhez kapcsolódóan a helyes világításra vonatkozó Irányelveket készítettek.

Külön kell kiemelni az Állomás és a Szövetség által végzett szakmai publikációs munkát. Az Állomás megalakulásának első percétől fogva kiemelt feladatának tartotta, hogy megfelelő műszaki segédanyagokkal szolgáljon a világítási tervezőknek, létesítőknek és egyéb szakembereknek. Az évek folyamán mintegy fél-száz szakmai részterületet tárgyaló könyv, füzet, beszámoló jelent meg, mindig az éppen aktuális tématerületek világítási kérdéseiről. Így például a díszvilágítástól a reklámvilágításig, a sportpályavilágítástól a kirakatvilágításokig, a műhelyvilágítástól a mezőgazdasági világításig – és még hosszasán sorolhatnánk. Az említett gyakorlati alkalmazástechnikai kérdések mellett az elméleti alapot tárgykörökkel is gazdagon foglalkoztak, pl. A fényelosztás módjai, A látással kapcsolatos vegyi folyamatok.

A Világítástechnikai Állomás jelentőségét méltatva az egyik legjelentősebb és legnehezebb kérdéshez érkeztünk. Mert ez a kérdés nem eléggé konkrét és egzakt, de talán a legfontosabb: a genius loci, a hely szelleme.

Az 1940-es évek végétől a Magyar Elektrotechnikai Egyesület Világítástechnikai Szakbizottsága (Szakosztálya) minden rendezvényét az Állomáson tartotta, és így módon teljes mértékben pótolta az államosítások után megszűnt Magyar Villamos Művek Országos Szövetsége szerepét, vagyis a világítási szakma civil közönységét. Ide jártak a szakemberek klubnapokra, előadásokra, árubemutatókra, itt tanultak egymástól, itt kötöttek szakmai-baráti kapcsolatokat, itt cseréltek tapasztalatokat. Az Állomás rendezvényein szerzett ismeretek és ismeretségek a napi munkában hasznosultak.

Ugyancsak itt rendezte be titkárságát a CIE (Nemzetközi Világítástechnikai Bizottság) Magyar Nemzeti Bizottsága (Magyar Tudományos Akadémia), így a nemzetközi kapcsolatokban is az Állomás meghatározó szerepet játszott.

A TUNGSRAM segítségével fenntartott Állomást továbbra is látogatták az egyetemek, főiskolák hallgatói, akik első ismereteiket a világítástechnikáról itt szerezték és a továbbiakban bármilyen szakmai problémájuk keletkezett, az Állomásról szerzett ismeretek alapján próbálkoztak azokat megoldani.

Fentiek alapján az elmúlt 75 évben bárhol, bármely világítási kérdésben folytatott vitában az Állomáson látottak vagy hallottak megkérdőjelezhetetlen érvet jelentettek.

A „hely szellemét” meghatározó tényező a folyamatosság is. Belegondolni is nagyszerű érzés, hogy az alapító első nemzedék – Zipernovszky Ferenc, Longauer Ferenc, Willheim Gusztáv, Pillitz Dezső tanította az Állomás tanfolyamain, mint fiatal mérnököket, a magyar világítástechnika későbbi kiválóságait – Faragó Györgyöt, Gregor Aladárt, Taky Ferencet, majd e generáció adta tovább tudását újabb utódoknak, akik közül már szintén sokan nem élnek (Gergely Pál, Somkuti Adolf, Gács István). Ez utóbbiaktól pedig mi – mai idősebbek tanultunk.

Összefoglalva azt mondhatjuk: az elmúlt 75 évben mi, a gyakorlati világítástechnikában dolgozó magyar világítástechnikusok mindannyian „az Állomás köpenyéből bújtunk elő”! (Elnézést a képzavarért.) És ez a legfontosabb, legjellemzőbb megállapítás, ha a „hely szelleméről” ejtünk szót!

A hely szelleme persze nem alakulhatott ki a nagy vezér-

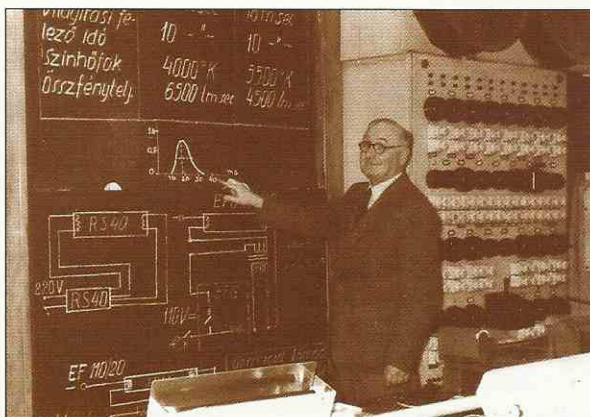

9. Zipernovszky Ferenc (1883–1957) a VTÁ alapítója és 30 évig vezetője

egyeniségek nélkül. Emlékezzünk rájuk!

A Világítástechnikai Állomás megalapítója és 30 évig(!) vezetője ZIPERNOVSZKY FERENC volt. Egyes vélemények szerint a legnagyobb magyar világítástechnikus. A

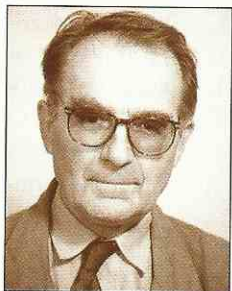
magyar világítási oktatás megalapítója, több tucatnyi könyv, tanulmány szerzője, mintegy 1300 előadás előadója, szabadalmak és újítások tulajdonosa. 1927-től haláláig, 1957-ig az Állomás vezetője. Ő alakította ki a demonstrációs berendezéseket, a már említett lámpatest bemutatót és a fényarchitektúra termet. Élharcosa volt az akkor legkorszerűbbnek számító fénycsővilágítás elterjesztésének. A világítástechnika területén jelentős elméleti kutatómunkát is végzett: foglalkozott a természetes világítás számításával, illetve annak térszögvetületi eljárással való meghatározásával, továbbá reflexió-mérésekkel és annak hatásaival a belső világításban. Mindemellett a Villamos- és Közlekedési Vállalatok Rt. műszaki igaz-

10. Gács István (1899–1974) előadást tart – 1960-as évek

gatója volt (1925–45), majd az Iparterv szakértője. A nemzetközi világítástechnikai élet nagytekintélyű részvevője volt.

Az Állomás következő vezetője GÁCS ISTVÁN lett. Végzettsége szerint fizikus, azonban kifejezetten gyakorlati szakember, aki az Egyesült Izzó Rt. első fénycső-üzemének vezetője, főkonstruktőre volt, mielőtt az Állomás vezetését átvette. Szakmai publikációi, könyvalakban kiadott tanulmányai, cikkei jelentek meg. Gyakorlati tervezésekkel is foglalkozott. Részt vett a CIE munkájában.

11. Debreczeni Gábor
a VTÁ vezetője
(1973–1996)

Az Állomás következő vezetője DEBRECZENI GÁBOR lett. (11. kép) Elsősorban a belsőtéri világítások és színházvilágítás specialistája. Nagyszámú publikációja, cikke, könyve jelent meg, számos előadás tartott. A CIE munkájában sok nemzetközi kapcsolatra tett szert, szakmánk nemzetközileg egyik legismertebb szakembere. Nagysikerű akciókat szervezett az iskola- és kórházvilágítások korszerűsítésére.

Az Állomás legutóbbi vezetője POLLICH JÁNOS volt. (12. kép) Az Egyesült Izzó Rt.-nél szerzett villamosmérnöki gyakorlattal került az Állomás élére. Számos presztízs világítási berendezést tervezett hazánkban és külföldön. Nagy érdemei vannak a

12. Pollich János
a VTÁ vezetője
(1997–2001)

világítási oktatásban. Megalapította a Magyar Világítástechnikai Társaságot, melynek haláláig elnöke volt. Publikációkat jelentetett meg, és előadásokat tartott a világítástechnikai ismeretek népszerűsítésére.

A vezetőkön kívül azonban mindig nagy szerepe volt az élenjáró szakemberek együttműködésének az Állomás szakmai elismertségében.

A teljesség igénye nélkül készült felsorolásban első helyen említjük PILLITZ DEZSŐ nevét, aki mintegy negyven önálló tanulmányt jelentetett meg különböző világítási kérdésekben. Szakmai irodalmi munkássága, melyet az Állomás kereteiben végzett egyedülálló! Az Állomás híres előadói voltak WILLHEIM GUSZTÁV, LONGAUER FERENC, POGÁNY BÉLA akadémikus, SELÉNYI PÁL, a következő generációban URBANEK JÁNOS, GREGOR ALADÁR, SOMKÚTI ADOLF, TAKY FERENC, SZIGETI GYÖRGY akadémikus, még később GELLÉRI EMIL, GERGELY PÁL, FARAGÓ GYÖRGY, SZIRÁKI ZOLTÁN – hogy csak azokról tegyünk említést, akik sajnos már nincsenek közöttünk.

Az elmondottak talán kis betekintést adtak a Világítástechnikai Állomás 75 éves életébe. Nem kétséges, hogy a magyar világítástechnikai ipar és szakma legfontosabb, tradicionális fórumáról, történelmi hagyományáról van szó, melynek megmentéséért harcolunk a Magyar Világítástechnikai Társaság és a Magyar Elektrotechnikai Múzeum keretein belül. Csak reménykedni lehet, hogy a döntésben felelős hatóságok és azok vezetői nem csak „politikai bla-bla”-ként ismételtetik kulturális emlékeink megőrzését, nemzeti örökségünk ápolását, hanem egy ilyen gyakorlati kérdésben tettekben is támogatják a jó célt, alkalmazzák a jó alapelveket!

A világítástechnika a magyar ipar egyik legfontosabb, sok sikert aratott szegmen-

se volt az elmúlt 100 évben. Ezért a szakma bölcsőjét meg kell őriznünk és hagyományait folytatva átadnunk utódainknak. Szakmai civil szervezetünk a Magyar Világítástechnikai Társaság. A legfontosabb vállalatok biztosították az anyagi feltételeit a Világítástechnikai Állomás felújításának

és üzemeltetésének. Napjainkban ez ritka előnyös helyzetet jelent! A többi a műemlékes hatóságok határozottságán múlik!

Reménykedjünk, hogy ez a kis írás ünnepi megemlékezés lesz, és nem nekrológ!

dr. Horváth József

IRODALOM:

1. Zipernovszky E: 1930. évi beszámoló. Magyar Villamosművek Országos Szövetsége, Bp., 1931.
2. Zipernovszky E: A Világítástechnikai Állomás működése és a világítástechnika általános fejlődése 1933/34-ben. Világítástechnikai Állomás, Bp., 1934.
3. Zipernovszky E: Activities of the Hungarian Lighting Service Bureau. LISBO (Lighting Service Bureau Committee) anyaga, Bp., 1936. május 13.
4. Debreczeni G.: A magyar világítástechnika fejlődése az 1940-es évekig – Szemelvények a hazai világítástechnika történetéből. Villamosság, 1990. 7. sz. 216–224. old.
5. dr. Horváth J.–Pollich J.: Fejezetek a magyar világítástechnika történetéből. Elektrotechnika, 200. 5. sz. 2002–215. old.